

پایه آیین‌نامه ثبت و اشاعه پیشنهادها، پایان‌نامه‌ها، رساله‌های تحصیلات تکمیلی و صیانت از حقوق پدیدآوران در آنها (وزارت علوم، تحقیقات، فناوری به شماره ۱۹۵۹۲۹/۱ و تاریخ ۱۳۹۵/۹/۶)

دانشگاه ملایر

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته فلسفه و کلام اسلامی

عنوان:

ولایت فقیه و نظریه انتصاب، تبیین ادله و نقش مردم با تکیه بر مبنای امام خمینی و آیت الله جوادی آملی

دانشجو:

عابدین رحمتی

استاد راهنما:

دکتر احسان ترکاشوند

اسفند ۱۳۹۹

گواهی دفاع از پایان نامه پایان نامه کارشناسی ارشد

هیأت داوران پایان نامه کارشناسی ارشد آقای عابدین رحمتی در رشته فلسفه و کلام گرایش: فلسفه اسلامی با عنوان: ولایت فقیه و نظریه انتصاب، تبیین ادله و نقش مردم با تکیه بر مبنای امام خمینی و آیت الله جوادی آملی را در تاریخ ۹۹/۱۲/۲۰ با نمره نهایی عدد: ۱۸/۵۰ حروف: هجده و پنجاه صدم با **درجه خیلی خوب** ارزیابی نمود

مشخصات هیأت داوران	نام و نام خانوادگی	مرتبه علمی	دانشگاه یا موسسه	امضاء
استاد راهنما	دکتر احسان ترکاشوند	استادیار	دانشگاه ملایر	
استاد داور خارجی	دکتر جمال سروش	استادیار	دانشگاه ملایر	
استاد داور داخلی	دکتر مهین کرامتی فرد	استادیار	دانشگاه ملایر	
نماینده تحصیلات تکمیلی دانشگاه	دکتر سید مهدی میر مهدی	استادیار	دانشگاه ملایر	
مدیر گروه	دکتر جمال سروش	استادیار	دانشگاه ملایر	

دانشگاه ملایر

تعهد نامه اصالت اثر

اینجانب **عابدین رحمتی** دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد در رشته فلسفه و کلام اسلامی گرایش فلسفه که در تاریخ ۹۹/۱۲/۲۰ از پایان نامه خود تحت عنوان: "ولایت فقیه و نظریه انتصاب، تبیین ادله و نقش مردم با تکیه بر مبنای امام خمینی و آیت الله جوادی آملی" با کسب درجه **خیلی خوب** دفاع نموده‌ام، از نظر شرعی و قانونی متعهد می‌شوم:

- مطالب مندرج در این پایان نامه / رساله حاصل تحقیق و پژوهش اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و غیره استفاده نموده‌ام، رعایت کامل امانت را نموده، مطابق مقررات، ارجاع و در فهرست منابع و مآخذ اقدام به ذکر آن‌ها نموده‌ام.
- تمامی یا بخشی از این پایان نامه / رساله قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی ارائه نشده است.
- مقالات مستخرج از این پایان نامه / رساله کاملاً حاصل کار اینجانب بوده و از هر گونه جعل داده و یا تغییر اطلاعات پرهیز نموده‌ام.
- از ارسال همزمان و یا تکراری مقالات مستخرج از این پایان نامه / رساله (با بیش از ۳۰ درصد همپوشانی) به نشریات و یا کنگره‌های گوناگون خودداری نموده و می‌نمایم.
- کلیه حقوق مادی و معنوی حاصل از این پایان نامه / رساله متعلق به دانشگاه ملایر بوده و متعهد می‌شوم هر گونه بهره‌مندی و یا نشر دستاوردهای حاصل از این تحقیق اعم از چاپ کتاب، مقاله، ثبت اختراع و غیره (چه در زمان دانشجویی و یا بعد از فراغت از تحصیل) با کسب اجازه از تیم استادان راهنما و مشاور و حوزه پژوهشی دانشگاه باشد.
- در صورت اثبات تخلف (در هر زمان) مدرک تحصیلی صادر شده توسط دانشگاه ملایر از درجه اعتبار ساقط و اینجانب هیچ‌گونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی دانشجو:

امضاء

عابدین رحمتی

تقدیم به:

انبیاء، امامان و اولیاء حق، که خوشبختی و سعادت را

و شهدای والامقام اسلام که آزادی و امنیت را

و علماء، اساتید و معلمان سرافراز که بزرگی و عظمت را

و پدر و مادرم که خوب زیستن را

به من آموختند.

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ

وَ آلِ مُحَمَّدٍ

وَ عَجِّلْ فَرَجَهُمْ

چکیده:

در این تحقیق هدف بر این اساس است که ادله مشروعیت و همچنین ادله انتصابی و انتخابی بودن ولایت فقیه و نقش مردم در نظام ولایت فقیه مورد بررسی قرار می‌گیرد تا نظریه اصح و درست با توجه به دیدگاه امام خمینی (ره) و آیت الله جوادی آملی تبیین شود و همین امر، به ضرورت و اهمیت این تحقیق افزوده است. کیفیت نصب و انتخاب ولی فقیه و فعلیت یافتن مقام ولایت و به طور کلی مشروعیت و مقبولیت ولی فقیه از مباحث اصلی و مهم بین گروه‌های اسلامی پس از پیروزی انقلاب اسلامی بوده است. بنابراین با روش توصیفی-تحلیلی و جمع‌آوری کتابخانه‌ای به این نتیجه دست یافته است که ولایت فقیه به معنای اداره کشور و اجرای قوانین اسلامی و تحقق بخشیدن به قانون حاکمیت الهی در زمان غیبت امام زمان (عج) به دست فقیه جامع شرایط از طریق تشکیل حکومت است. ولایت فقیه به وسیله آیات، روایات، اجماع و عقل مشروعیت و حجیت دارد. طبق همین ادله، فقیه جامع شرایط وارث انبیا و امامان علیهم السلام هستند و بر مردم باید حکومت کنند تا عدالت، هدایت و حق میان مردم رواج پیدا کند و اگر در جامعه‌ای ولی فقیه نباشد آن جامعه دچار هرج و مرج می‌شود و رو به زوال می‌رود. در مورد انتخابی یا انتصابی نیز اختلافاتی دیده می‌شود که با بررسی ادله و نظریات امام خمینی (ره) و آیت الله جوادی آملی می‌توان گفت: انتصابی بودن ولایت فقیه از مذاق شارع و شریعت است و دلایل انتخابی نیز قابل خدشه و توان مقابله با ادله انتصابی ندارد.

واژگان کلیدی: ولایت فقیه، انتصابی، انتخابی، امام خمینی (ره)، جوادی آملی.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
أ	چکیده: .....
۱	فصل اول: کلیات تحقیق .....
۳	۱-۲- بیان مسأله: .....
۴	۱-۳- پیشینه‌ی تحقیق: .....
۶	۱-۴- ضرورت تحقیق: .....
۷	۱-۵- اهداف .....
۷	۱-۶- سوالات تحقیق .....
۷	۱-۷- فرضیه‌ی تحقیق: .....
۸	۱-۸- روش تحقیق: .....
۸	فصل دوم: مبادی .....
۱۰	۲-۱- مفاهیم تحقیق .....
۱۰	۲-۱-۱- ولایت .....
۱۱	۲-۱-۲- ولی .....
۱۱	۲-۱-۳- فقه و فقیه .....
۱۴	۲-۱-۴- انتصابی .....
۱۴	۲-۱-۵- انتخابی .....
۱۵	۲-۲- رابطه ولایت فقیه با مفاهیم دیگر .....
۱۶	۲-۳- ویژگی‌ها رهبر جامعه اسلامی .....
۲۳	۲-۴- کلامی بودن یا فقهی بودن ولایت فقیه .....
۲۶	فصل سوم: پیشینه نظری و ادله ولایت فقیه .....
۲۸	۳-۱- پیشینه طرح ولایت فقیه .....
۳۵	۳-۲- ادله مشروعیت ولایت فقیه .....
۳۵	۳-۲-۱- قرآن .....
۳۹	۳-۲-۲- روایات .....
۴۹	۳-۲-۳- اجماع .....
۵۰	۳-۲-۴- عقل .....

۵۳	.....۵-۲-۳ مذاق شریعت یا مذاق شارع
۵۵	..... فصل چهارم: انتخابی یا انتصابی بودن ولایت فقیه
۵۶	.....۱-۴-۱ ادله انتخابی بودن ولایت فقیه
۵۶	.....۱-۴-۱-۱ جستجوی مردم میان علما
۵۷	.....۱-۴-۲-۱ لزوم هرج و مرج
۵۸	.....۱-۴-۳-۱ عدم ثبوت و اثبات ولایت در عصر غیبت
۵۹	.....۱-۴-۴-۱ امضای شارع بر انتخابی بودن ولایت
۶۰	.....۱-۴-۵-۱ عقد حاکم و مردم
۶۲	.....۱-۴-۲-۲ ادله انتصابی بودن ولایت فقیه
۶۷	.....۱-۴-۲-۱ نظریات امام خمینی
۶۷	..... دلیل اول: لزوم قوه ی مجریه
۶۸	..... دلیل دوم: اجرای قانون الهی
۶۹	..... دلیل سوم: سنت و رویه رسول اکرم (ص)
۶۹	..... دلیل چهارم: اجرای قوانین و احکام پس از غیبت
۷۱	.....۱-۴-۲-۲ نظریات جوادی آملی
۸۱	.....۱-۴-۳-۳ نقش مردم در حکومت ولایت فقیه
۸۸	..... نتیجه گیری
۸۹	..... پیشنهادها
۹۱	..... منابع و ماخذ
۱۰۳	..... چکیده انگلیسی

فصل اول: کلیات تحقیق

از اساسی ترین موضوعات در جامعه بشری، ضرورت حکومت و نیاز انسان به حکومت است که یک امر بدیهی و عقلایی است. هر جامعه ای برای استمرار حیات خویش نیازمند تعیین مقام یا تاسیس نهادی است تا اختیار و اراده و تصمیم گیری برتر و فرا تر از اراده و اختیار افراد جامعه باشد. جامعه بشری در گذشته و حال اعم از جامعه های متری و غیر متری و یا بزرگ و کوچک نسبت به این امر بی اعتنا نبوده بلکه ضرورت و اهمیت این حقیقت را کاملاً دریافته اند و این مقام یا نهاد که در اصطلاح دانش سیاست از آن به دولت یا حاکمیت سیاسی تعبیر می شود و متصدی تدبیر و اداره امور جامعه می گردد و زندگی اجتماعی را رهبری می کند در فرهنگ سیاسی اسلامی از آن به نام ولایت فقیه یاد می کنند.

این سازمان ولایت در زمان رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم در مدینه تشکیل و به وسیله آن حضرت اداره می شود؛ بعد از ایشان هم در زمان امامان معصوم علیه السلام همچنان تداوم یافت. تا این که در عصر غیبت این ولایت به ولی فقیه رسیده است که در کشور جمهوری اسلامی ایران به همت امام خمینی قدس سره پیاده شد و اگر چه از ابتدای عصر غیبت تا امروز فاقد اجرا بوده است ولی در مقام نظریه و اندیشه، امری نوظهور و بدون پیشینه نیست و بزرگان شیعه از همان دوران غیبت بر تبیین اصل مشروعیت حکومت ولی فقیه از ادله عقلی و نقلی همت گماشته اند و به اثبات آن پرداخته اند.

هجوم فراوان دشمنان نظام و اسلام و فعالیت های شبانه روزی رسانه های شبهه افکن مخصوصاً در فتنه ۸۸ که در بعضی مواقع علیه نهاد مبارک ولایت فقیه و اصل ولایت شعار می دادند. همین امر سبب شد که بنده در اول وظیفه خود و در ثانی وظیفه محققان بدانم که به پاسخگویی شبهات و سوالات اقدام کرده و با تبیین و اقامه براهین عقلی و نقلی اصل ولایت و ولایت فقیه را اثبات کرده تا برای مردم روشن شود که ولایت فقیه مبنای دینی دارد و شعار علیه اصل ولایت کار هیچ مسلمانی نیست زیرا اصل ولایت برای خداوند می باشد که بعد از آن به پیامبران و امامان معصوم داده شده و در نهایت به ولی فقیه ختم می شود.

یکی از ارکان اصلی؛ بلکه اصلی ترین رکن نظام جمهوری اسلامی ایران، ولایت فقیه می باشد؛ زیرا هم مشروعیت نظام وابسته به آن است و هم حکومت مشروع را از حکومت غیر مشروع جدا می کند. بحث در این موضوع از دیر باز در میان فقهای شیعه مطرح بوده و در مورد مشروعیت اصل ولایت فقیه اختلافی نیست اما در منشا مشروعیت آن که انتخاب است یا انتصاب اختلافاتی است که ما درصدد بیان ادله و روشن شدن مبنای صحیح از این دو قول هستیم. اما گذشته از نتایج پر بار نظریه انتصاب یا

انتخاب، که بعداً ذکر می‌کنیم ما می‌خواهیم با تکیه بر دیدگاه علما خصوصاً امام خمینی (ره) که یکی از نظریه پردازان بزرگ ولایت فقیه و همچنین از دیدگاه فیلسوف و نظریه پرداز دیگر، آیت الله جوادی آملی در این موضوع کمک بگیریم.

بحث انتصاب و انتخاب نه یک بحث علمی صرف، بلکه بحثی علمی است که نتایج و پیامدهای فراوانی دارد. به گونه‌ای که شاید بتوان گفت: در حوزه اندیشه سیاسی شیعه و هنگام تشکیل حکومت به رهبری فقها، هیچ بحثی از جهت اهمیت و آثار علمی به پایه آن، نمی‌رسد. تفاوت اصلی میان ولایت انتصابی و ولایت انتخابی در این است که در ولایت انتخابی، فقیه عادل ولایت خویش را از معصوم علیه السلام دریافت نکرده، بلکه مردم او را به ولایت انتخاب کرده‌اند و در حقیقت او در امر حکومت داری وکیل از طرف مردم است و چنان چه در جای خود به اثبات رسیده، در وکالت تصمیم‌گیرنده‌ی اصلی موکل بوده نه وکیل و حتی موکل می‌تواند وکیل را عزل کند و او تنها در چارچوب همان اختیاراتی که موکل به او واگذار نموده است ایفای نقش می‌کند.

اما در ولایت انتصابی فقیه عادل وکیل مردم نیست و او منصب و سمت خویش را از ناحیه معصوم علیه السلام که ادله شرعی بیانگر آن می‌باشد دریافت نموده است و لذا اقبال مردم و همراهی مردم با او، هیچ نقشی در اصل ولایت او ندارد. بلکه اقبال مردم تنها در اعمال ولایت او موثر است و به عبارت دیگر، اقبال عمومی مردم در مشروعیت ولایت فقیه نقشی ندارد. بلکه در تحقق عینی آن موثر است. و به عنوان مثال بعضی دیگر از پیامدهای گزینش یکی از آن دو را می‌توان در مواردی همچون نحوه‌ی گزینش رهبر، چگونگی ارتباط رهبر با دیگر فقهیان، مدت ولایت، گستره ولایت، مسئولیت یا عدم مسئولیت ولی فقیه در برابر مردم، ماهیت عصیان یا اطاعت امر رهبری و نقش مردم را در حکومت جستجو کرد. و این دغدغه بزرگی است که ثمرات زیادی بر آن بار می‌شود؛ که ضرورت دارد ما نظریه صحیح را از ادله اثبات کنیم.

۲-۱- بیان مسأله:

در مورد ولایت فقیه اختلافات زیادی میان فقها و متکلمان وجود. بحث در این موضوع از دیر باز در میان فقهای شیعه مطرح بوده و در مورد منشا مشروعیت آن که انتخاب است یا انتصاب اختلافاتی است که ما درصدد بیان ادله و روشن شدن مبنای صحیح از این دو قول هستیم. اما گذشته از نتایج و ثمرات پر بار نظریه انتصاب یا انتخاب دارد در این تحقیق ما می‌خواهیم با تکیه بر دیدگاه علما خصوصاً امام خمینی (ره) که یکی از نظریه پردازان بزرگ ولایت فقیه و بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران می

باشد و همچنین از دیدگاه فیلسوف و نظریه پرداز دیگر، آیت الله جوادی آملی در این موضوع مورد بررسی نماییم.

کسانی که قائل به نظریه انتصاب هستند مشروعیت ولی فقیه را الهی و متکی به نصب از سوی شارع می دانند و مردم فقط آن را کشف می کنند و نظریه انتخابی یعنی مشروعیت ولی فقیه را زمینی و مردمی بدانیم. به عبارت دیگر مشروعیت ولی فقیه به انتخاب مردم است.

۳-۱- پیشینه‌ی تحقیق :

پس از جست و جو در مجلات و آرشیوهای فصلنامه‌های مختلف، برخی مقالات و پژوهش‌ها یافت شد که قرابت موضوعی با پژوهش پیش رو دارد که برخی از مرتبط‌ترین آن‌ها به اختصار و در قالب جدول ارائه می‌شود:

۱- امام خمینی (ره) در دو کتاب البیع و ولایت فقیه در مورد ولایت فقیه بحث کرده است.

۲- محمد تقی مصباح یزدی کتابی «نگاهی گذرا به نظریه ولایت فقیه» در ۱۳۹۰ نوشته است. ایشان در این تحقیق ادله مشروعیت ولایت فقیه را بیان کرده است ولی نحوه ی استدلال به روایات ناقص است.

۳- عبدالله جوادی آملی کتابی با عنوان: «ولایت فقیه، ولایت فقاها و عدالت در سال ۱۳۸۹ نوشته است. ایشان ادله ولایت فقیه را بیان کرده است ولی به طور محسوس به بررسی ادله روایی نپرداخته است.

۴- سید محسن موسوی گرگانی مقاله ای با عنوان: «ولایت انتصابی و انتخابی» نوشته است. ایشان ادله انتصابی بودن ولایت فقیه را بیشتر کار کرده است و به ادله مشروعیت ولایت فقیه نیز اشاره ای نکرده است.

۵- محمد مؤمن قمی مقاله ای با عنوان: «اختیار ولیّ امر در قانون گذاری» در ۱۳۹۲ به چاپ رسانده است. در این تحقیق بیشتر مباحث مربوط به اختیار ولی در امر قانون گذاری است ولی در مورد مشروعیت ولایت فقیه و ادله انتصابی یا انتخابی چیزی ذکر نشده است.

۶- گلناز احمدزاده پایان نامه ای در سال ۱۳۹۴ با عنوان: «بررسی رابطه توحید با ولایت فقیه» در دانشگاه ملی ملایر دفاع کرده است. در این تحقیق بیشتر مباحث مربوط به توحید با ولایت فقیه بحث شده است ولی در مورد مشروعیت ولایت فقیه و ادله انتصابی یا انتخابی چیزی ذکر نشده است.

۷- علی کربلایی پازوکی در سال ۱۳۹۲ کتابی با عنوان: «ولایت فقیه، پیشینه، ادله و حدود اختیارات» چاپ کرده است.

۸- مسعود امامی مقاله ای با عنوان: «سلطنت مشروعه، نظریه‌ای بدون نظریه پرداز» در سال ۱۳۹۱ نوشته است. این تحقیق در مورد سلطنت مشروعه است ولی در ادله انتصابی یا انتخابی چیزی ذکر نشده است.

۹- سید امرالله حسینی مقاله ای با عنوان: «سیاست و حکومت در اسلام از دیدگاه استاد مطهری» در سال ۱۳۹۰ نوشته است. این مقاله بیشتر در مورد نحوه ی حکومت داری بحث شده است و در مورد ولایت فقیه و ادله آن چیزی بیان نشده است.

۱۰- علی مهدوی در سال ۱۳۸۹ مقاله ای با عنوان: «ولایت برترین رکن دینی» نوشته شده است. این تحقیق اثبات می کند که ولایت از ارکان دین اسلام است و دین اسلام بدون ولایت قابلیت گسترش نخواهد داشت. لذا در مورد مشروعیت ولایت فقیه بحثی صورت نگرفته است و دلایل ذکر شده برای انتصاب ولایت فقیه، پر رنگ نیستند.

امروزه باز کتاب هایی در آستانه ی چاپ یا چاپ شده اند مثل درس نامه ولایت فقیه (بازشناسی اندیشه سیاسی اسلام در عصر غیبت و پاسخ به شبهات آن) نوشته ی محمد جواد مهری در سال ۱۳۹۵ اشاره کرد که در این کتاب به مسائل ولایت فقیه پرداخته شده است ولی دیدگاه تطبیقی امام و جوادآملی در آن بیان نشده است.

همچنین کتاب درس نامه ولایت فقیه نوشته سعید باغستانی و مهدی ابوطالبی به چاپ و منتشر شده است که مسائل ولایت فقیه را بیان کرده است ولی از دیدگاه تطبیقی بهره نبرده است.

با توجه به استعلام های صورت گرفته، این موضوع، موضوع جدید و بکری است و مشابه این موضوع در تحقیقات گذشته وجود ندارد هر چند در مورد ولایت فقیه و مشروعیت آن تحقیقات زیادی صورت گرفته است.

تحقیقاتی را که در فوق ذکر نمودیم بخشی را به ولایت فقیه و نظریه انتصاب، و نقش مردم اختصاص داده اند و حتی در برخی تحقیقات اشاره ای به نقش مردم نشده است که ما در این تحقیق علاوه بر جبران ضعف تحقیقات گذشته ولایت فقیه و نظریه انتصاب، تبیین ادله و نقش مردم با تکیه بر مبنای امام خمینی و آیت الله جوادی آملی را مورد بررسی قرار می دهیم تا بتوانیم به ابهامات و سوالات و شبهاتی که در پیرامون این موضوع وجود دارد؛ پاسخ مناسبی بدهیم. البته جوابگویی به این سوالات و شبهات با تکیه بر آیات، روایات و نظریات علما امکان پذیر و میسر می باشد.

۱-۴- ضرورت تحقیق:

بحث انتصاب و انتخاب نه یک بحث علمی صرف، بلکه بحثی علمی است که نتایج و پیامدهای فراوانی دارد. به گونه ای که شاید بتوان گفت: در حوزه اندیشه سیاسی شیعه و هنگام تشکیل حکومت به رهبری فقها، هیچ بحثی از جهت اهمیت و آثار علمی به پایه آن، نمی رسد. تفاوت اصلی میان ولایت انتصابی و ولایت انتخابی در این است که در ولایت انتخابی، فقیه عادل ولایت خویش را از ممعصوم علیه السلام دریافت نکرده، بلکه مردم او را به ولایت انتخاب کرده اند و در حقیقت او در امر حکومت داری وکیل از طرف مردم است و چنان چه در جای خود به اثبات رسیده، در وکالت تصمیم گیرنده ی اصلی موکل بوده نه وکیل و حتی موکل می تواند وکیل را عزل کند و او تنها در چارچوب همان اختیاراتی که موکل به او واگذار نموده است ایفای نقش می کند.

اما در ولایت انتصابی فقیه عادل وکیل مردم نیست و او منصب و سمت خویش را از ناحیه معصوم علیه السلام که ادله شرعی بیانگر آن می باشد دریافت نموده است و لذا اقبال مردم و همراهی مردم با او، هیچ نقشی در اصل ولایت او ندارد. بلکه اقبال مردم تنها در اعمال ولایت او موثر است و به عبارت دیگر، اقبال عمومی مردم در مشروعیت ولایت فقیه نقشی ندارد. بلکه در تحقق عینی آن موثر است. و به عنوان مثال بعضی دیگر از پیامدهای گزینش یکی از آن دو را می توان در مواردی همچون نحوه ی گزینش رهبر، چگونگی ارتباط رهبر با دیگر فقیهان، مدت ولایت، گستره ولایت، مسئولیت یا عدم مسئولیت ولی فقیه در برابر مردم، ماهیت عصیان یا اطاعت امر رهبری و نقش مردم را در حکومت جستجو کرد. و این دغدغه بزرگی است که ثمرات زیادی بر آن بار می شود؛ که ضرورت دارد ما نظریه صحیح را از ادله اثبات کنیم.

همچنین در این تحقیق نظریات امام خمینی (ره) که یکی از نظریه پردازان بزرگ ولایت فقیه و بنیان گذار جمهوری اسلامی ایران است و آیت الله جوادی آملی مورد بررسی قرار می گیرد تا ادله هر کدام مشخص شود و دیدگاه های آنها برای علاقه مندان تبیین شود.

۱-۵-اهداف

هدف اصلی:

- تبیین انتخابی بودن ولایت فقیه یا انتصابی بودن آن از ادله.

هدف فرعی:

-تبیین مشروعیت ولی فقیه.

-تبیین نقش مردم در حکومت.

-تبیین نظریات فقهای بزرگ مثل شیخ مفید، شیخ طوسی، شهید اول و ثانی، محقق کرکی، محمد حسن نجفی، آیت الله خویی، مرحوم امام خمینی (ره) و جواد آملی.

۱-۶-سوالات تحقیق

سوال اصلی:

۱- ادله ولایت فقیه و نظریه انتصاب و نقش مردم با تکیه بر مبنای نظریات امام خمینی و آیت الله جوادی آملی چیست؟

سوالات فرعی:

۲- پیشینه نظری و ادله مشروعیت را بیان کنید؟

۳- ادله انتصابی یا انتخابی ولایت فقیه را بیان کنید؟

۱-۷- فرضیه‌ی تحقیق:

۱- ادله دلالت بر مشروعیت و حجیت ولایت فقیه و انتصابی بودن دارد.

۲- ادله اربعه یعنی کتاب، سنت، عقل و اجماع دلالت بر حجیت و مشروعیت ولایت فقیه دارند.

۳- ادله انتصابی بودن ولایت فقیه قوی تر از ادله انتخابی بودن ولایت فقیه است و افرادی کمی پیرو این نظریه هستند و مردم در تعیین ولی فقیه هیچ گونه نقشی ندارند ولی می توانند یاری دهنده ی ولی فقیه باشند.

۸-۱- روش تحقیق:

نوع تحقیق از جهت هدف نظری - کاربردی است و از نظر روش جمع آوری اطلاعات کتابخانه‌ای است که نتیجه مطالعات را در ابزار مناسب شامل فیش برداری و غیر آن تنظیم می‌گردد، از نظر روش اجرای تحقیق، توصیفی - تحلیلی است که محتوای مفاهیم به صورت نظام دار انجام می‌شود و به دنبال آن مطالب مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد. یعنی در این تحقیق با استفاده از روش کتابخانه‌ای، کتب، مقالات داخلی در خصوص موضوع بحث گردآوری می‌شود و پس از مطالعه از قسمت های مورد نظر با هدف پژوهشی و تحقیق، فیش برداری شده و سپس در هر بخش از فیش ها برداشتی شده و موارد مهم تعیین کننده در رابطه با موضوع معین می‌گردد. سپس محقق با توجه به فصول و بخش های مورد نیاز، هر مطلبی را تجزیه و تحلیل کرده و در جای خود می‌گنجانند.

فصل دوم: مبانی نظری و پیشینه پژوهش

در این فصل واژه‌ها و کلمات پر تکرار پایان نامه با توجه به کتب لغتی و اصطلاحی مورد بررسی قرار می‌گیرند و در ادامه ی آن به مبادی تصدیقیه پرداخته می‌شود.

۲-۱- مفاهیم تحقیق

۲-۱-۱- ولایت

در کتاب فرهنگ عمید در مورد ولایت آمده است: ولایت با فتح «واو» و «یاء» اسم عربی از ولایه است به معنی حکومت کردن، فرمانروایی، پادشاهی به معنی دوستداری، قرابت، خویشی هم به کار می‌رود.^۱

در کتاب لغت نامه آمده است: ولایت به معنی دوست داشتن، یاری دادن، دست یافتن بر چیزی و تصرف کردن در آن، پادشاهی، تسلط پیدا کردن و ... معنی می‌دهد.^۲

ولایت به کسر «واو» به معنی نصرت و به فتح «واو» به معنی تولی امر است.^۳

و عده ای دیگر گفته ولایت با کسر «واو» به معنی تسلط و به فتح کسر «واو» به معنی نصرت و یاری است.^۴

و عده ای دیگر گفته اند: ولایت در لغت مصدر می باشد به معنی قیام به امر چیزی و تسلط بر آن ولایه با کسر و فتح «واو» خوانده می‌شود.^۵

عده ای در مورد ولایت گفته اند: ولایت عبارت است از سلطه ای که شخص بر جان یا مال غیر پیدا می کند فرقی نمی کند که این سلطه قانونی (عقلی) باشد یا شرعی، بر جان باشد یا بر مال و یا هر دو.^۶

ولایت به معنی عام، سلطه ای است که شخص بر مال و جان دیگری پیدا می کند و شامل ولایت پدر، جد پدری و پیامبر(ص) و حاکم نیز می‌شود.^۷

۱- عمید، ۱۳۷۴، ج ۱، ص ۸۹۵

۲- دهخدا، ۱۳۴۷، ج ۱۴، ص ۲۰۵۴۶

۳- زبیدی، ۱۴۱۴، ج ۲۰، ص ۳۱۳؛ این منظور، ۱۴۱۴، ج ۱۵، ص ۴۱۰

۴- قرشی، ۱۴۱۲، ج ۷، ص ۲۵۴

۵- مشکینی، ۱۳۹۰، ج ۱، ص ۵۷۳

۶- ال بحر العلوم، ۱۴۰۳، ج ۳، ص ۲۱۰

۷- کاتوزیان، ۱۳۹۱، ج ۲، ص ۱۸۵

برخی از فقهای اهل سنت در تعریف ولایت فرموده اند: ولایت قدرتی است شرعی که صاحبش به واسطه آن مالک تصرف در شئون دیگری به طور جبری می باشد.^۱

پس می توان گفت: ولایت یک نوع سلطه و سلطنت برای شخص خاصی است.

۲-۱-۲- ولی

ولی با فتح «واو» و تشدید «یاء» صفت است به معنی دوستدار، یارو مددکار، نگهبان و یاری دهنده، کسی عهده دار کس دیگری باشد، جمع آن اولیاء است.^۲

عده ای دیگر گفته اند: ولی یعنی متصرف بر کسی، متصرف در امر، آن که از جانب کس دیگری در کاری تولیت دارد.^۳

پس می توان گفت: ولی کسی است که عهده دار کاری است حال حکومت باشد یا افراد مثل صغیران.

۲-۱-۳- فقه و فقیه

لغت شناسان در مورد فقه نظراتی ارائه کرده اند:

برخی گفته اند: سه حرف فقه اصل است و به معنی ادراک شی و علم به آن و هر علمی به شی را فقه می گویند. و گفته شده به معنی هر عالمی که به حرام و حلال علم دارد.^۴

برخی آن را به معنی فهمیدن می دانند.^۵

برخی آن را به معنی علم به شی و به آن چیز پی بُرد، آن را دانست و شناخت می دانند.^۶

۱- الحصری، ۱۴۱۲، ج ۱، ص ۱

۲- عمید، ۱۳۷۴، ج ۱، ص ۸۹۵

۳- دهخدا، ۱۳۴۷، ج ۱۴، ص ۲۰۵۵۰

۴- احمد بن فارس، ۱۴۰۴، ج ۴، ص ۴۴۲: الفاء و القاف و الهاء أصلٌ واحدٌ صحيحٌ، يدلُّ على إدراكِ الشَّيْءِ و العِلْمِ به. تقول: ففهِتُ الحديثَ أففَهْتُهُ. و كلُّ عِلْمٍ بشيْءٍ فهو فِقْهٌ. فقليلٌ لكلِّ عالمٍ بالحلال و الحرام

۵- قرشی، ۱۴۱۲، ج ۵، ص ۱۹۷؛ مشکینی، ۱۳۹۰، ص ۴۰۳: الفقه فی اللغة الفهم من فقه يفقه من باب علم،

۶- زبیدی، ۱۴۱۴، ج ۱۹، ص ۷۲: الفِقْهَةُ، بالكسْرِ: العِلْمُ بالشَّيْءِ. و الفِقْهَةُ: الفِطْنَةُ.

برخی گفته اند: فقه یعنی فهم و غلب پیدا کرده به علم دین به خاطر سیاست و شرف و فضیلتش نسبت به دیگر علوم.^۱

برخی گفته اند فقه به معنی شق و فتح است یعنی به معنی مشقت و زحمت و علم و معرفت است.^۲ و فقیه عالمی است که با مشقت و سختی احکام را به دست می آورد و از حقایق آنها پرده بر می دارد.^۳

برخی گفته اند: الفقه - دانستن چیزی و فهم آن، مهارت و هوشیاری، دانش احکام شرعی از ادله تفصیلی می باشد.^۴

بیشتر لغت شناسان گفته اند: فقه به معنی علم به شی است سپس اختصاص به علم شریعت به کار رفته است.^۵

برخی گفته اند: فقه از علمی شهودی و حسی به علمی غائب و نامحسوس رسیدن است. واژه فقه اخص از علم است، در آیات. همچنین به معنی علم به احکام شریعت است.^۶

برخی گفته اند: فقه به معنی فهم دقیق اشیاء، فهم غرض متکلم از کلامش،^۷

برخی گفته اند در علم اصول یعنی علم به احکام شرعی فرعی که کسب می شود از ادله تفصیلی؛ در نزد فقها حفظ فروع است و نزد اهل حقیقت جمع بین علم و عمل است و در مجله به معنی علم به مسائل شرعی عملیه است.^۸

فقه در اصطلاح به چند معنی آمده است:

- ۱- ابن منظور، ۱۴۱۴، ج ۱۳، ص ۵۲۲: الفقه: العلم بالشیء و الفهم له، و غلب علی علم الدین لسیادته و شرفه و فضله علی سائر أنواع العلم
- ۲- ابن اثیر، بی تا، ج ۳، ص ۴۶۵: الفقه فی الأصل: الفهم، و اشتقاقه من الشق و الفتح.
- ۳- زمخشری، ۱۴۱۷، ج ۳، ص ۴۶: الفقه حقیقه: الشق و الفتح، و الفقیه: العالم الذی یسق الأحکام و یفتش عن حقائقها
- ۴- مهیار، ۱۴۱۰، ص ۶۶۹.
- ۵- جوهری، ۱۴۱۰، ج ۶، ص ۲۲۴۳؛ صاحب بن عباد، ۱۴۱۴، ج ۳، ص ۳۴۷؛ فراهیدی، ۱۴۲۵، ج ۳، ص ۳۷۰؛ حمیری، ۱۴۲۰، ج ۸، ص ۵۲۳۰: الفقه: العلم بالشیء. و کل علم: فقه، ثم خص به علم الشریعه.
- ۶- راغب اصفهانی، ۱۴۱۲، ص ۶۴۲: الفقه: هو التوصل إلى علم غائب بعلم شاهد، فهو أخص من العلم. ... والفقه: العلم بأحكام الشریعه
- ۷- عبد الرحمان، بی تا، ج ۳، ص ۴۹: الفهم، و العلم، و الفطنه، و قیل: فهم الأشياء الدقیقه. و قیل: فهم غرض المتکلم من کلامه. و الأول أرجح، و هو المنقول عن أهل اللغه.
- ۸- سعدی، ۱۴۰۸، ص ۲۸۹: العلم بالشیء، ثم خص بعلم الشریعه. - فی اصطلاح أهل الأصول: هو العلم بالأحكام الشرعیة الفرعیة، المكتسب من أدلتها التفصیلیة. عند الفقهاء: حفظ الفروع. عند أهل الحقیقه: الجمع بین العلم و العمل. فی المجله (م ۱): علم بالمسائل الشرعیة العملیة.